

Економічні науки

УДК [331.55:331.52](477)'06(045)

Скубіліна Анастасія Вікторівна

асистент кафедри економіки

Донецький національний університет економіки і торгівлі

імені Михайла Туган-Барановського

Скубилина Анастасия Викторовна

ассистент кафедры экономики

Донецкий национальный университет экономики и торговли

имени Михаила Туган-Барановского

Skubilina Anastasiia

Assistant of the Department of Economics

Donetsk National University of Economics and Trade

named after M. Tugan-Baranovsky

Скроботова Даяна Іванівна

студент

Донецького національного університету економіки і торгівлі

імені Михайла Туган-Барановського

Скроботова Даяна Ивановна

студент

Донецкого национального университета экономики и торговли

имени Михаила Туган-Барановского

Skrobotova Dayana

Student of the

Donetsk National University of Economics and Trade

named after M. Tugan-Baranovsky

Фурсова Регіна Сергіївна

студент

*Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Фурсова Регина Сергеевна

студент

*Донецкого национального университета экономики и торговли
имени Михаила Туган-Барановского*

Fursova Regina

Student of the

*Donetsk National University of Economics and Trade
named after M. Tugan-Baranovsky*

**МІЖНАРОДНА ТРУДОВА ЕМІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ:
ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ
МЕЖДУНАРОДНАЯ ТРУДОВАЯ ЭМИГРАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ
УКРАИНЫ: ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРОБЛЕМЫ
INTERNATIONAL LABOR EMIGRATION OF UKRAINE'S
POPULATION: MAJOR TRENDS AND PROBLEMS**

***Анотація.** У статті досліджено сутність трудової міграції населення. Проаналізовано динаміку міграційного руху населення України за період 2012-2016 років, визначено основні тенденції та специфічні ознаки міжнародної міграційної сфери. Розкрито основні чинники міжнародної еміграції економічно активного населення, серед яких є структурне безробіття, низький рівень заробітної плати та життя населення. Встановлено, що основним недоліком вітчизняного ринку праці є дешева робоча сила. Визначено структуру потенційних трудових емігрантів, серед яких значну частку займають висококваліфіковані працівники. Означено позитивний та негативний вплив трудової міграції населення на соціально-економічний розвиток країни. У результаті було*

запропоновано заходи уникнення негативних наслідків трудової еміграції, що слугуватимуть скороченню численності трудових емігрантів та зворотній міграції населення України.

Ключові слова: міграція населення, міжнародна трудова еміграція, аналіз міграційної ситуації в Україні.

Анотація. В статті досліджена сутність трудової міграції населення. Проаналізована динаміка міграційного движіння населення України за період 2012-2016 років, визначені основні тенденції і специфічні ознаки міжнародної міграційної сфери. Розкриті основні фактори міжнародної еміграції економічно активного населення, серед яких структурна безробіття, низький рівень зарплати і життя населення. Встановлено, що основним недостатком вітчизняного ринку праці є дешевизна робочої сили. Визначено структуру потенційних трудових емігрантів, серед яких значущу частину займають висококваліфіковані працівники. Відзначено позитивне і негативне вплив трудової міграції населення на соціально-економічне розвиток країни. В результаті були запропоновані заходи на уникнення негативних наслідків трудової еміграції, які сприяють скороченню численності трудових емігрантів і зворотній міграції населення України.

Ключевые слова: миграция населения, международная трудовая эмиграция, анализ миграционной ситуации в Украине.

Summary. The essence of labor migration of the population is studied in the article. Were analyzed the dynamics of migration of the population of Ukraine for the period 2012-2016, were determined the main trends and specific signs of the international migration sphere. Were disclosed the main factors of international emigration of the economically active population, among them

structural unemployment, low wages and life of the population. It was established that the main disadvantage of the domestic labor market is the cheapness of the labor force. The structure of potential labor immigrants is determined, among which a high proportion occupy highly skilled workers. Were noted positive and negative impact of labor migration of the population on the socio-economic development of the country. As a result, measures were proposed to avoid negative consequences of labor emigration, which contribute to a reduction in the number of labor immigrants and the return migration of the population of Ukraine.

***Key words:** population migration, international labor emigration, analysis of the migration situation in Ukraine.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність проблеми міжнародної трудової міграції у сучасних умовах значно зростає. Її масштаби, причини та наслідки для економіки країн досліджуються фахівцями різних галузей наук. Особливістю міграційної ситуації в Україні є те, що вона виступає донором висококваліфікованих працівників, тому дослідження чинників еміграції українського населення, визначення основних тенденцій, виявлення існуючих загроз та прогнозування негативних наслідків є незаперечним базисом формування ефективної міграційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання міграції та міграційної політики є предметом наукових розробок багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Теоретичним питанням та проблемам міжнародної трудової міграції свої дослідження присвятили В. Геєць, С. Годінгс, В. Довга, Т. Драгунова, Дж. ДеВаард, Е. Лібанова, А. Лукьянова, О. Петроє, О. Позняк, Дж. Реймер, С. Рязанцев, К. Шиманська, та ін. Однак, незважаючи на істотний внесок зазначених вище учених у вивчення

проблем та особливостей міграції населення України, недостатньо дослідженими залишаються деякі її аспекти та нові проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз особливостей трудової еміграції населення України та виявлення негативних наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. С. Рязанцев вважає, що у широкому сенсі трудова міграція являє собою тимчасове або на постійній основі переміщення населення з метою працевлаштування [1, с. 34]. А. Лук'янова під терміном «трудова міграція» вбачає різну періодичність внутрішнього та зовнішнього територіального переміщення населення що пов'язане з реалізацією вмінь та навичок мігрантів на ринку праці [2, с. 34]. Таким чином, трудовим мігрантом може бути будь-яка особа незалежно від віку, що виходить на ринок праці, тому кількість турових мігрантів може наближатися до загальної кількості міграційного потоку країни.

Чинниками трудової еміграції є: структурне безробіття, низький рівень заробітної плати та життя населення. Для людей творчих професій важливим аспектом є можливість реалізувати свій творчий потенціал та мати перспективу його розвитку. О. Позняк виділяє наступний демографічний фактор, як старіння нації, а також зовнішньоекономічний – зростання диспропорції економічного розвитку країн і регіонів [3, с. 70].

Міграційні відносини в усьому світі викликають занепокоєння через неможливість встановлення повного контролю за цим явищем та відмінностями у нормативно-правовому регулюванні країн, тому основними проблемами міграційної сфери є [4, с.165-166]: зростання соціального напруження, що зумовлено структурою міграційних потоків; нелегальна трудова міграція; недосконалість міграційної політики; невизначеність пріоритетів держави у сфері регулювання міграційних процесів; втрата висококваліфікованих працівників; виникнення депресивних регіонів; загроза національній безпеці країни.

У доповіді Генерального Секретаря ООН «Міжнародна міграція і розвиток» зазначається, що сьогодні більшість людей живуть за межами країни свого походження. У період 1990–2010 рр. число міжнародних мігрантів по всьому світу зросло більш ніж на 77 млн, або 50%. Велика частина цього зростання відбулася в період між 2000–2010 рр. Загальносвітова кількість міжнародних мігрантів збільшилася з 155 млн осіб у 1990 р. до 214 млн осіб у 2010 р., а в 2013 р., за оцінками ООН, у всьому світі було вже 232 млн міжнародних мігрантів, або 3,2% населення землі. У 2013 р. три чверті всіх міжнародних мігрантів були у віці від 20 до 64 років, у тому числі жінки становили 48%. Австралія, Канада, Нова Зеландія, Сполучені Штати Америки та європейські країни – найбільші країни реципієнти економічно активного населення з бідніших країн світу і в період 1990-2010 р.р. [5, с. 94].

Згідно з даними державної служби статистики [6] протягом 2012-2016 років кількість вибулих та прибулих мігрантів у межах країни зменшалась у двічі (табл. 1). Щодо прибулих зовнішніх мігрантів відбувалось поступове зниження з 76361 осіб у 2012 році до 14311 осіб у 2016 році (майже в 5 разів). Аналіз зовнішньої міграції, щодо кількості вибулих вказав на стрімкий ріст емігрантів протягом 2013 та 2015 років, що в порівнянні з 2012 роком підвищився в 1,5 рази, 2016 рік характеризувався суттєвим зменшенням кількості вибулих, що становило 30% від кількості емігрантів в 2015 році. Проте не зазначено державною службою статистики кількість прибулих та вибулих зовнішніх мігрантів за 2014 рік, а лише загальне число осіб усіх міграційних потоків.

Статистичні дані з офіційного сайту Державної міграційної служби України [7] свідчать про іншу динаміку зовнішньої міграції населення. Дозволів на виїзд громадян України за кордон на постійне проживання в 2014 році видано 8932 особам, в 2015 році 11345 особам, в 2016 році –

13621 особам. Отже, за період 2014-2016 р.р. емігрантів в Україні збільшилось 1,5 рази, що є невтішною тенденцією.

Таблиця 1

Динаміка міграційного руху населення України протягом 2012-2016 рр.

	2012	2013	2014	2015	2016
Кількість вибулих (у межах країни)	649865	621842	519914	519045	246188
Кількість прибулих (у межах країни)	649865	621842	542506	533278	256808
Кількість вибулих (зовнішня міграція)	14517	22187	-	21409	6465
Кількість прибулих (зовнішня міграція)	76361	54100	-	30659	14311

Складено авторами на основі [6]

В період 2005–2008 років Україну залишали низькокваліфіковані працівники. Більшість трудових емігрантів мали середню освіту – 59,5 %, неповну вищу освіту - 17,3 %, повну вищу - 13,5 %. Чоловіки становили дві третини від усіх українських трудових мігрантів. Близько 83 % мігрантів – особи працездатного віку. Працювали вони переважно на будівництві (51,6 %), домашньою прислугою (16,3 %), у сільському господарстві (8,5 %), у торгівлі (8,1 %) та промисловості (5,4 %) [8, с.13-14].

Проте 2017 році структура потенційних мігрантів змінилась, так у дослідженні з питань міграції та торгівлі людьми в Україні (рис.1), визначено, що найбільша кількість респондентів працювали б за кордоном на роботі за спеціальністю - 27% (серед яких становлять жінки - 27% та чоловіки - 27%), на будівельних або реставраційних роботах - 17% (жінки - 3%, чоловіки - 31%), доглядом за дітьми та прибиранням помешкань - 16% (жінки - 29%, чоловіки - 3%), на сільськогосподарських роботах - 16% (жінки - 10%, чоловіки - 17%), у готельному бізнесі (покоївка, ресепшн) - 10% (жінки - 17%, чоловіки - 3%), у транспортній або комунікаційній сфері - 10% (жінки - 3%, чоловіки - 17%), низькокваліфікованим працівником на виробництві - 10% (жінки - 7%, чоловіки - 12%), у сфері торгівлі - 10% (жінки - 13%, чоловіки - 5%), робота у ресторані (офіціантом, барменом) -

9% (жінки - 12%, чоловіки - 5%), будь-якою роботою - 8% (жінки - 7%, чоловіки - 8%) [9]. Таким чином, майже третина із респондентів - це бажаючі працювати на роботі, що вимагає високої кваліфікації, що вказує на потенційний відтік людського капіталу. Трудові мігранти сприяють розвитку економіки в країнах реципієнтах, проте для країн донорів даний процес загрожує економічній безпеці країни та є дуже витратним, оскільки великі розміри інвестицій йдуть на формування та розвиток людського капіталу, яким потім користується інша країна.

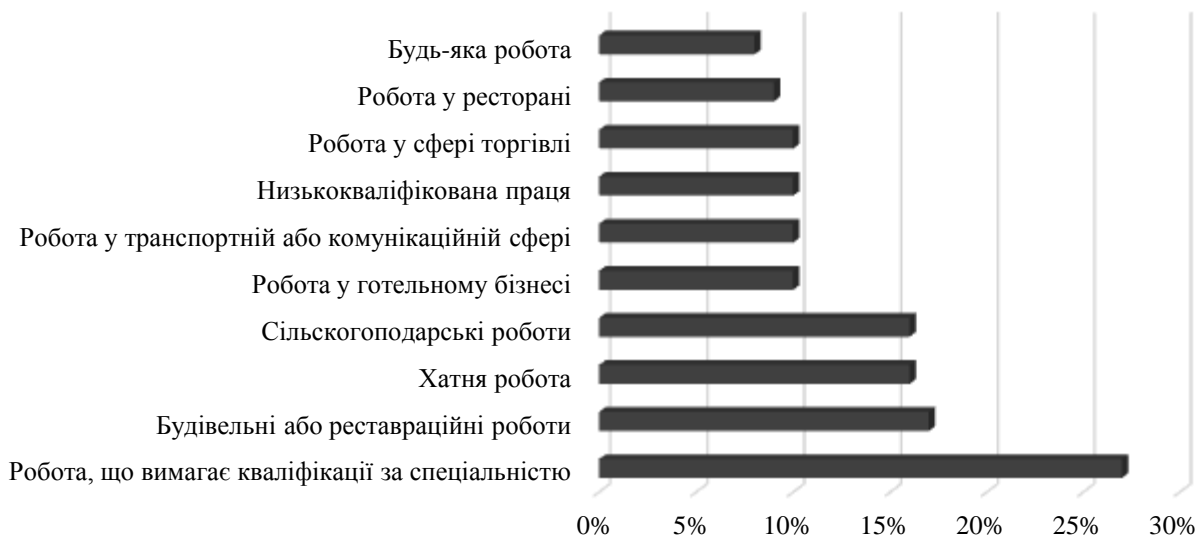

Рис. 1. Найбільш бажані сфери роботи за кордоном для респондентів, 2017 рік

Складено авторами на основі [9]

Недоліками вітчизняного ринку праці є дешевизна робочої сили, тобто за аналогічну роботу працівник може отримати за кордоном у 5 разів більше ніж в Україні, що слугує підвищенню мотивації мігрантів до пошуку роботи в країнах ЄС [4, с. 166]. Специфічною ознакою трудової міграції сьогодні є те, що вона починає набувати характер «незворотності». Тривалість перебування більшості мігрантів за кордоном істотно зростає. Найбільш поширеними є поїздки терміном від 1 до 6 місяців (приблизно половина від загальної кількості поїздок). Кожна п'ята поїздка, спрямована переважно до Італії, Іспанії, Португалії, триває ще довше – у середньому 1,5 – 2 роки [10, с.426].

Українські трудові емігранти стикаються з низкою проблем, які пов'язані із [8, с.14-15]: нелегальним працевлаштуванням; соціальною незахищеністю; відсутністю інформаційного забезпечення щодо особливостей трудового і міграційного законодавства країни реципієнта проблемами безпечного та доступного переказу коштів з-за кордону в Україну.

Як зазначає С. Рязанцев, наслідки трудової еміграції багатогранні [1, с. 442]: зовнішня трудова міграція є чинником розвитку регіональних та міжнародних ринків праці та формування пропозиції робочої сили; розширення можливостей працевлаштування осіб, які за інших умов не змогли б знайти роботу; розвиток підприємництва та покращення можливостей зайнятості внаслідок створення нових робочих місць. З іншого боку, негативними наслідками трудової міграції є [3, с. 195]: зниження кваліфікації працівників шляхом виконання за кордоном низькокваліфікованої праці; загрозу нівелювання соціальної значимості зайнятості в Україні внаслідок формування у молоді стійкого стереотипу, згідно з яким досягти гідного рівня життя можна лише шляхом трудових поїздок за кордон.

Соціально-економічним наслідком міжнародної трудової міграції є старіння нації, оскільки за кордон виїжджає молодь, котра там залишається жити та створювати сім'ї. Тому разом із загальними демографічними проблемами України соціальну напругу посилюють: додаткове навантаження на пенсійний фонд, зниження рівня доходів бюджету у зв'язку з тим, що ці доходи не оподатковуються в Україні. Нагальними заходами уникнення негативних наслідків трудової еміграції населення можна назвати такі [4, с.169]: 1) моніторинг внутрішньої та зовнішньої міграції з метою отримання даних щодо змін у її обсягах та прийняття рішень щодо впровадження національних та регіональних програм зайнятості; 2) підписання міжнародних угод про працевлаштування та

соціальний захист трудових мігрантів, що слугуватиме підвищенню якості умов праці українських емігрантів; 3) орієнтація системи вищої освіти на потреби національного та регіональних ринків праці. Також зменшенню кількості трудових емігрантів сприятиме підвищення рівня життя українського населення, шляхом створення умов щодо підвищення реальних доходів населення, оскільки зазвичай міграційні потоки відбуваються з країн з нижчим рівнем життя до країн з більш високим рівнем.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Поширення явища міжнародної трудової міграції пов'язане з посиленням глобалізаційних процесів. Проте для подолання негативних наслідків міжнародної трудової міграції, слід контролювати її хід, зокрема в частині введення умов відкриття державних кордонів, тимчасових обмежень перебування трудових мігрантів за кордоном. І хоча однією з переваг досліджуваного явища є інтеграція України у європейські ринки, зокрема ринок праці, наша держава ще не готова у повному масштабі долучитися до відкриття державних кордонів для руху мігрантів, так як недоліки чинного вітчизняного законодавства щодо питань соціального захисту та працевлаштування не дозволяють захистити права і забезпечити добробут українців, працюючих за кордоном.

Література

1. Рязанцев С. В. Трудовая миграция в странах СНГ и Балтии: тенденции, последствия, регулирование / С.В. Рязанцев - М.: Формула права, 2007. - 576 с.
2. Лукьянова А. Ю. Трудовая миграция и ее регулирование в Ставропольском крае: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. эк.

наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / . – Ставрополь, 2003. – 28 с.

3. Населення України. Трудова еміграція в Україні. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, 2010. – 233 с.
4. Шиманська К. В. Міжнародна трудова міграція в контексті соціально-економічного розвитку України: тенденції, негативні наслідки та шляхи їх подолання / К. В. Шиманська // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. - 2015. - № 1. - С. 165-171.
5. Петроє О. М. Міжнародна трудова міграція: аналіз ситуації та наслідків для України / О. М. Петроє, В. Т. Васільєв // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. - 2015. - № 4. - С. 93-100.
6. Державна служба статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Державна міграційна служба України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу : <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani/statistika-z-osnovnoj-diyalnosti.html>.
8. Мазука Л. І. Трудова міграція українців до країн ЄС : сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Л. І. Мазука // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3 (16). – С. 10-17.
9. GfK Ukraine. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс] / GfK Ukraine. – 2017. – Режим доступу до ресурсу : http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf.

10. Єсінова Н. І. Міжнародна трудова міграція населення України / Н. І. Єсінова, В. В. Сазонова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. - 2010. - Вип. 1. - С. 424-430.

References

1. Ryazantsev, S. V. (2007), Labor migration in the CIS and Baltic countries: trends, consequences, regulation [Trudovaya migratsiya v stranah SNG i Baltii: tendentsii, posledstviya, regulirovanie], Formula prava, Moscow, 576 p.
2. Luk'yanova, A. YU. (2003), Labor migration and its regulation in the Stavropol Territory: Author's thesis [Trudovaya migratsiya i ee regulirovanie v Stavropol'skom krae: avtoref. dis. ... kand. ek. nauk], Stavropol, 28 p.
3. The population of Ukraine. Labor emigration in Ukraine (2010), [Naselennya Ukrayiny. Trudova emigratsiya v Ukrayini], In-t demohrafiyi ta sotsial'nykh doslidzhen' im. M.V.Ptukhy NAN Ukrayiny, Kiev, 233p.
4. Shymans'ka, K. V. (2015), "International labor migration in the context of socio-economic development of Ukraine: trends, negative consequences and ways to overcome them", Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu ["Mizhnarodna trudova mihratsiya v konteksti sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny: tendentsiyi, nehatyvni naslidky ta shlyakhy yikh podolannya"], Zhytomyr, no. 1, pp. 165-171.
5. Petroye, O. M., Vasil'yev, V. T. (2015), "International Labor Migration: An Analysis of the Situation and Consequences for Ukraine", Visnyk Natsional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny ["Mizhnarodna trudova mihratsiya: analiz sytuatsiyi ta naslidkiv dlya Ukrayiny"], Kiev, no. 4, pp. 93-100.
6. State Statistics Service (2017). Available at : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. State Migration Service of Ukraine (2017). Available at : <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani/statistika-z-osnovnoj-diyalnosti.html>.
8. Mazuka, L. I. (2010), " Labor migration of Ukrainians to EU countries: the current state, problems and ways of their solution", *Stratehichni priorityty* ["Trudova mihratsiya ukrayintsiv do krayin YeS : suchasny stan, problemy ta shlyakhy yikh vyrishennya"], Kiev, no. 3, pp. 10-17.
9. GfK Ukraine. Studies on migration and trafficking in human beings in Ukraine (2017). Available at : http://iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.pdf.
10. Yesinova N. I. (2010), "International labor migration of the population of Ukraine ", *Ekonomichna stratehiya i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh* ["Mizhnarodna trudova mihratsiya naseleennya Ukrayiny"], Kharkiv, no. 1, pp. 424-430.